Bibliofili mureşeni de odinioară. Iustin Handrea şi colecţia sa de carte românească veche

Dr. MONICA AVRAM
Biblioteca Județeană Mureș
Dr. FLORIN BOGDAN
Muzeul Național al Unirii Alba Iulia
ELENA MIHU
Târgu Mureș

Abstract

Old Time Mureș Bibliophiles.
Iustin Handrea and his Collection of Old Romanian Books

Not long before his death, in 1973, Iustin Handrea, the well-known collector from Maiorești, offered the Orthodox Protopope of Târgu Mureș, David Lazăr, the last old Romanian books that were part of his collection, receiving in return a rather important amount of money. Aware of their value, David Lazăr entrusted them to Miss Elena Mihu, working at Oficiul de Patrimoniu Mureș. The last known information about them comes from the 70s, when they were handed to the Mureș County Library.

An inventory carried out in 2012 led to the discovery of 2 boxes containing 23 old Romanian books which were identified as coming from the Handrea collection.

After 4 decades, the 23 books were reintroduced into the scientific circuit, being donated to the Reghin Etnographic Museum in order to recreate the Handrea collection which can be found there. In fact, these 23 books are the only objects that are sure to come from that collection.

Keywords: *Iustin Handrea, Old Romanian books, David Lazăr, Biblioteca Județeană Mureș, Muzeul Etnografic Reghin*

Începutul de secol XXI ne aduce extrem de rar în faţa unor descoperiri ale unor obiecte de patrimoniu necunoscute sau pierdute de-a lungul timpului, cu atât mai puţin în cazul unor obiecte râvnite de către

BDD-A30305 © 2013 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:56 UTC)

mulţi colecţionari particulari. Materialul nostru încearcă să ofere o întregire a informaţiilor referitoare la cea mai mare colecţie particulară care a existat în spaţiul mureşean, cea a lui Iustin Handrea.

Acum 40 de ani, în jurul anului 1973, nu cu mult timp înaintea morţii sale, cunoscutul colecţionar mureşean Iustin Handrea, originar din localitatea Maioreşti, de pe valea Mureşului Superior, îi oferea protopopului ortodox al Tîrgu Mureşului, David Lazăr, ultimele cărţi româneşti vechi care făceau parte din colecţia sa.[1] De menţionat este faptul că, în schimbul acestor cărţi, Iustin Handrea a primit, la vremea respectivă, o sumă destul de mare de bani.

Povestea cărţilor este cel puţin interesantă din acest moment, în care ele au ajuns în posesia lui David Lazăr; conştient de valoarea istorică şi financiară a cărţilor, protopopul Lazăr le-a oferit spre păstrare doamnei Elena Mihu, care activa la vremea respectivă în cadrul Oficiului de Patrimoniu Mureş. Ultima informaţie cunoscută, din perioada anilor '70, despre aceste piese de patrimoniu era aceea a predării lor de către doamna Elena Mihu în custodia Bibliotecii Judeţene Mureş. În urma unui inventar demarat de către dr. Monica Avram, directoarea Bibliotecii Judeţene Mureş, în anul 2012, au fost descoperite, în două cutii, un număr de 23 de cărţi româneşti vechi identificate de către Elena Mihu ca fiind cele din Colecţia Handrea, respectiv: ***Octoih*** (Târgovişte, 1712), ***Triod*** (Bucureşti, 1726), ***Molitvenic*** (Bucureşti, 1729), ***Octoih*** (Bucureşti, 1731), ***Liturghie*** (Bucureşti, 1741), ***Molitvenic*** (Iaşi, 1749), ***Catavasier*** (Râmnic, 1750), ***Liturghii*** (Blaj, 1756), ***Catavasier*** (Blaj, 1762), ***Octoih*** (Râmnic, 1763), ***Orologhion*** (Blaj, 1766), ***Psaltire*** (Blaj, 1766), ***Catavasier*** (Blaj, 1769), ***Acatist*** (Blaj, 1774), ***Catavasier*** (Blaj, 1777), ***Catavasier*** (Blaj, 1777), ***Psaltire*** (Blaj, 1780), ***Molitvenic*** (Blaj, 1784), ***Ceaslov*** (Sibiu, 1805),

[1] Aşa cum reiese şi din corespondenţa purtată de către Iustin Handrea cu diferite personalităţi, acesta vânduse deja, la momentul respectiv, cea mai mare parte a cărţilor româneşti vechi din colecţia personală prin intermediul anticariatelor. Aurelia Diaconescu, ***Iustin Handrea. Omul faptei bune***, Tîrgu Mureş, 2013.

BDD-A30305 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:56 UTC)

Polustav (Blaj, 1808), Ioan Bob, ***Forma clerului şi a păstorului bun*** (Blaj, 1809), ***Catehism*** (Blaj, 1815).

După patru decenii, cele 23 de piese patrimoniale sunt reintroduse în circuitul ştiinţific; în urma bunăvoinţei doamnei Elena Mihu şi a dr. Monica Avram, ele au fost donate Muzeului Etnografic Reghin pentru a reîntregi Colecţia Handrea aflată la acest muzeu, în fapt singurele obiecte cunoscute cu siguranţă ca fiind provenite din acea colecţie.[2]

În rândurile care urmează, vom încerca să facem o prezentare a celor 23 de exemplare de carte românească veche aflate acum pe inventarul muzeului reghinean, întregind, oarecum, nu doar Colecţia Handrea, ci şi colecţia de obiecte de cult.

Cea mai veche tipăritură este ***Octoihul***, tipărit la Târgovişte în anul 1712,[3] un volum incomplet, care prezintă filele 55-352 şi 357, 358, a cărui legătură lipseşte; starea de conservare a volumului este slabă. Nu lipsesc însă informaţiile documentare oferite de exemplarul nostru, dacă avem în vedere cele două însemnări redactate în limba română, cu caractere chirilice. Prima dintre însemnări se află la f. 114-116-118-120-122: „*Acest Octoih al Popii Petru din [...].*”[*] Cea de-a doua însemnare, aflată la f. 230, este tot un însemn de proprietate al aceleiaşi persoane: „*1712 a Popii Petru este*.” Reiese faptul că exemplarul ***Octoihului*** a fost cumpărat sau primit ca şi donaţie de acest preot, Petru, chiar în anul tipăririi cărţii; din păcate numele localităţii în care a poposit cartea nu a putut fi descifrat; în general, cărţile din Colecţia Handrea provin din zona văii Mureşului Superior, satele Ruşii-Munţi, Maioreşti, Văleni etc.

---

[2] În anul 1973, muzeul reghinean a achiziţionat de la familia lui Iustin Handrea un număr de 209 obiecte, în schimbul sumei de 14.160 lei; pentru mai multe informaţii vezi şi Florin Bogdan, ***Colecţiile Iustin Handrea din Muzeul Etnografic Reghin***, în Aurelia Diaconescu, ***op. cit.***, p. 88-96.

[3] Nr. inv. 7189; Ion Bianu, Nerva Hodoş, Dan Simonescu, ***Bibliografia Românească Veche. 1508-1830***, Bucureşti, vol. I-IV, 1903-1944, în continuare ***BRV***, I, nr. 162, p. 484-485; BRV, IV, nr. 162, p. 223.

[*] Indescifrabil.

BDD-A30305 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:56 UTC)

În anul 1726, la Bucureşti, apărea, prin truda tipografului Stoica Iacovici,[4] ***Triodul***,[5] carte de cult cu slujbe şi cântece pentru Săptămâna Mare. Exemplarul din Colecţia Handrea este unul fragmentar, care a păstrat filele 11-151 şi coperta faţă, realizată din lemn îmbrăcat în piele; prezintă urmele unor încuietori. Starea de conservare a cărţii este slabă. Din punct de vedere documentar, cele două însemnări, în fapt un ex-libris de proprietate şi o altă însemnare de proprietate cu datare, dovedesc prezenţa cărţii pe valea Mureşului Superior la finalul secolului al XIX-lea. Pe fila 105 avem însemnarea: „*Halaţ Iuan anu 1888*," în timp ce pe fila 144 este scris: „*Halaţiu Iuan*;" ambele însemnări sunt redactate cu litere latine.

Din teascurile aceleaşi tipografii a Mitropoliei din Bucureşti şi prin osteneala aceluiaşi tipograf, Stoica Iacovici, a ieşit ***Molitvenicul*** (1729).[6] Exemplarul provenit din colecţia lui Iustin Handrea nu mai păstrează foaia de titlu, ci doar filele 1-556, iar 557-560 sunt completate în manuscris cu litere latine. Deşi desprinsă de blocul cărţii, la fel ca unele file, legătura s-a păstrat, fiind vorba despre coperţi din lemn îmbrăcat în piele; coperta faţă prezintă un chenar înflorat, cu un medalion indescifrabil în centru, sub care avem anul 1874 - probabil anul în care a fost refăcută legătura cărţii - iar în colţuri găsim ornamente florale; coperta spate prezintă ca elemente decorative chenare florale, linii în zig-zag, iar pe mijloc are benzi verticale cu motive florale; cotorul lipseşte.

Însemnările manuscrise prezente pe filele acestei cărţi aduc informaţii despre achiziţia cărţii, dar şi despre cei care au folosit-o, respectiv preoţii din satul Săcalul de Munte (actualmente localitatea Săcalul de Pădure, jud. Mureş). Primele două însemnări, redactate cu litere chirilice, sunt de fapt menţiuni ale cumpărării cărţii; prima însemnare este poziţionată la f. 1-3-5:

[4] Preot care a tipărit aproximativ 30 de cărţi în tipografiile care au funcţionat la Bucureşti în intervalul 1715-1753. Pentru mai multe informaţii, vezi Eva Mârza (coordonator), ***Repertoriul tipografilor, gravorilor, patronilor, editorilor cărţilor româneşti (1508-1830)***, Sibiu, 2008, p. 148-150.

[5] Nr. inv. 7190; ***BRV***, II, nr. 195, p. 33-34.

[6] Nr. inv. 7191; ***BRV***, II, nr. 199, p. 36.

BDD-A30305 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:56 UTC)

„*Această carte anume Molitvenic este al meu a lui Pop Alexandru. Anul 1832 1 ianuarie*;" cea de-a doua însemnare se află la f. 7-9-11: „*La anul 1873 o am cumpărat de la […] Pop Alexandru […] eu Ştefan Duma paroh […]*." Cele două însemnări, completate de încă una - redactată tot cu litere chirilice - aflată la f. 239: „*Acesta Molitvenic este a Popii […]*," nu doar că ne vorbesc despre tranzacţii de vânzare a cărţii sau despre numele celor care o vindeau / cumpărau, ci şi faptul că primul proprietar menţionat, Pop Alexandru, a deţinut cartea timp de 41 de ani.

În ceea ce îl priveşte pe cel de-al doilea preot, Ştefan Duma, el s-a semnat, utilizând alfabetul latin, pe f. 560: „*Ştefan Duma paroh gr[eco] cath[olic] în Săcalu de Munte a[nul] 1873"* şi pe coperta spate: „*Ştefanu Duma parochu gr[eco] cath[olic]*." De notat şi faptul că cele trei file completate în manuscris sunt redactate de către acelaşi Ştefan Duma, cele două însemnări şi completarea fiind realizate cu aceeaşi caligrafie.

Cu o vastă activitate în tipografia Mitropoliei din Bucureşti, Stoica Iacovici a tipărit, în anul 1731, şi un ***Octoih***.[7] Carte de cult compusă din două părţi, ***Octoihul*** s-a păstrat ca exemplar incomplet, păstrând paginile 15-463 din prima parte şi 1-143 din partea a doua. Legătura cărţii, executată probabil din lemn îmbrăcat în piele, s-a pierdut în timp, de altfel şi starea de conservare este slabă, volumul prezentând urmele unui atac xilofag. Totuşi, cartea este foarte preţioasă din punct de vedere documentar pentru că, înainte de a ajunge pe valea Mureşului Superior de unde presupunem că a colecţionat-o Iustin Handrea, ea a circulat în zona Sibiului, şi anume la Porumbacu de Sus, aşa cum reiese şi din însemnarea de pe pagina 371, datată în anul 1747: „*Scris-am eu Andrei Loga ot Porumbacu de Sus leat 7255 [1747]*."

Ultima carte din şirul celor care au fost imprimate de către tipograful Stoica Iacovici în tipografia de la Bucureşti, de această dată fiind vorba despre tipografia „Şcoalei Văcăreştilor," şi ajunsă în colecţiile muzeului din Reghin este ***Liturghia***, tipărită în anul 1741.[8] Ne aflăm, din nou, în faţa unui

[7] Nr. inv. 7192; ***BRV***, II, nr. 201, p. 41-42; ***BRV***, IV, nr. 201, p. 235.
[8] Nr. inv. 7194; ***BRV***, II, nr. 220, p. 55.

BDD-A30305 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:56 UTC)

exemplar incomplet, fiind păstrate paginile 52-210, iar din legătură mai avem coperta spate din lemn îmbrăcat în piele decorată cu chenare cu motive florale, în colțuri flori, iar în mijloc o scenă biblică indescifrabilă; prezintă urmele unor încuietori. Starea generală de conservare a volumului, cât s-a păstrat, este satisfăcătoare.

Din punct de vedere documentar, cartea este extrem de valoroasă prin prisma mărturiilor documentare provenite din însemnările de pe filele acesteia. Dintr-o primă notă, de la p. 117-118, aflăm date despre achiziţia cărţii pentru biserica din Vălenii de Mureş, cel mai probabil la sfârşitul secolului al XVIII-lea: „*Această sfântă Lăturghie o am cumpărat Ichim Filip dimpreună cu fiul dumisale Iosim Macavei cu 7 zloți să le fie pomană la tot neamul dumilor sale la besărică Disnăeului [Vălenii de Mureș]. Iară cine ar muta din besărica Disnăeului să fie Anaftima și să fie afurisit de tri sute și 18 de sfinți părinți care au legat legile pravoslavnice*." Notele se continuă cu un pomelnic redactat pe forzaţul cărţii: „*Erei Mihai, Ioană, Mărie, Mladena [...] Petra, Heștar și tot neamul lor răposat Dumitra, Negoe, sora Prie, Ana sora Stante și tot neamul lor. Vasilie, Opre-n Tatomir, sora Mărie și tot Erei Simeon, Nastasie, Costin, Simion, Toma, Ioan, Simion, Safta, Erei diacon Grigorie, Păștină, Simion, Macavei. Pomeană Ioan Trifon, Ioan, Petre, Mărie, Vasilie, morți. Stan, Gavril, Ioan, Indrei, Erei Ioan Ermonah*." Pe interiorul coperţii, donatorul acesteia a redactat, în anul 1806, şi o listă cu obiecte de cult pe care le-a donat, de asemenea, bisericii din Vălenii de Mureş de-a lungul timpului: „*Aceasta însămneazâ Ichim Filip ce au lu[a]t dum[n]ealui la besărica Disnăeului: 1. Sfintele daruri, 2. Sfântul Antimis, 3. Sfânta cădelniță, 4. Sfânta cruce, 5. Sfântul patrahir, 6. Sfintele racoveţe, 7. și această Lăturghie o am cumpărat de la părintele Gheorghie Handr[e]a din Huduc februarie 25 de zile leatul 1806. Ioan Maer paroh Huducului.*" Din această ultimă însemnare reiese că exemplarul ***Liturghiei*** (Bucureşti, 1741) s-a aflat la parohia din Huduc [Maioreşti], unde a poposit, foarte probabil, la scurt timp după imprimarea sa, apoi fiind achiziţionat de către Ichim Filip pentru biserica din Văleni. Toate însemnările au fost redactate cu caractere chirilice.

BDD-A30305 © 2013 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:56 UTC)

Cronologic, următoarea tipăritură este un exemplar al ***Molitvenicului***, tipărit de Ieremia Marcovici[9] la Iaşi, în anul 1749, în tipografia Mitropoliei.[10] Avem de-a face încă o dată cu un exemplar fragmentar, care a păstrat paginile 215-550 şi încă 3 file manuscrise, aşezate la finalul volumului. Legătura cărţii nu s-a mai păstrat. Starea de conservare a volumului este slabă, acesta prezentând file lipite una de cealaltă din cauza umidităţii în care a fost ţinut la un moment dat. Cartea nu are nici un fel de note manuscrise.

În tipografia înfiinţată la Râmnic la începutul secolului al XVIII-lea de către Antim Ivireanul s-a imprimat, la 1750, de către prolificul tipograf Mihai Atanasievici,[11] şi ediţia ***Catavasierului***.[12] Exemplarul din Colecţia Handrea este unul incomplet, păstrând filele 11-140, cu menţiunea că între filele 11-28 textul este în limba greacă, între 29-56 în limba slavonă, iar de la 57-140 în limba română. Din legătură s-a păstrat coperta faţă, decorată cu chenare din linii şi o scenă biblică indescifrabilă în centru; prezintă şi urme ale unor încuietori. Starea de conservare generală a volumului este satisfăcătoare. Din punct de vedere documentar, cartea prezintă două însemnări manuscrise cu rol de ex-libris sau însemne de proprietate redactate cu litere latine: „*Maria Precup"* (p. 79) şi „*Ana Precup"* (p. 89); nu excludem posibilitatea ca persoanele care au deţinut cartea să fi fost mamă şi fiică, numele este comun pentru localităţile Maioreşti şi Morăreni.

Din teascurile imprimeriei de la Blaj, înfiinţată în vederea înzestrării cu carte de cult a bisericilor greco-catolice din Transilvania a ieşit, în anul 1756, ediţia ***Liturghiilor***,[13] carte răspândită şi în parohiile de pe Valea Mureşului

[9] Tipograf şi gravor care a activat la Iaşi în perioada 1715-1749, Eva Mârza, ***op. cit.***, p. 182.

[10] Nr. inv. 7195; ***BRV***, II, nr. 268, p. 109.

[11] Posibil fiu al tipografului Atanasie Popa şi frate al tipografului Constantin Atanasievici. A avut doi fii, Constantin şi Dimitrie Mihailovici, de asemenea tipografi şi ei. A activat la Râmnic în perioada 1733-1750, vezi Eva Mârza, ***op. cit.***, p. 31-32.

[12] Nr. inv. 7196; ***BRV***, II, nr. 273, p. 112; ***BRV***, IV, nr. 273, p. 244.

[13] Nr. inv. 7197; ***BRV***, II, nr. 300, p. 134.

BDD-A30305 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:56 UTC)

Superior. Exemplarul achiziţionat de Iustin Handrea din acea zonă este unul fragmentar, care a păstrat paginile 11-228, cu tot cu legătura din carton, cotorul fiind realizat din piele. Starea de conservare a volumului este satisfăcătoare; nu prezintă nici un fel de însemnări manuscrise.

Din aceeaşi tipografie provine şi ***Catavasierul***[14] tipărit de Dimitrie Râmniceanul[15] în anul 1762. Exemplarul, fragmentar, a păstrat paginile 115-537, fără legătură. Starea de conservare este satisfăcătoare, cartea nu prezintă nici o informaţie documentară care să provină din însemnări manuscrise.

O carte extrem de valoroasă este ***Octoihul*** tipărit la Râmnic în anul 1763[16] de către Constantin Atanasievici;[17] provenea dintr-o dinastie de tipografi care a marcat activitatea imprimeriei din Episcopia Râmnicului în cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Exemplarul nostru, incomplet, a păstrat paginile 5-255 din prima parte a lucrării şi paginile 1-116 din partea a doua; legătura s-a pierdut. Starea de conservare generală a volumului este satisfăcătoare. Cartea prezintă şi câteva însemnări manuscrise, redactate cu litere chirilice, de o mare importanţă pentru cultura ortodoxă din zona Văii Mureşului Superior. Între filele 5-13 găsim următoarea însemnare: „*Să să slujească din el oricare preot a sluji satului iară cine l-ar strămuta din sfânta beserică fără de ştirea satului să fie afurisit de 318 de sfinţi de la Nichie şi l-a cumpărat de la diacu Achim din Veştem drept 8 vonaşi. 1766 iulie 16 zile scris-am Protopop Mihăilă în Idicel şi eu am silit satu de l-au cumpărat*." Pe lângă faptul că însemnarea ne oferă informaţii cu privire la achiziţionarea cărţii în anul 1766 din Veştem (jud. Sibiu), localitate aflată în zona de trecere dintre Transilvania şi Oltenia, de unde venea cartea, informaţia cea mai importantă este menţionarea protopopului Mihail din Idicel, una dintre rarele menţiuni

[14] Nr. inv. 7198; ***BRV***, IV, nr. 125, p. 77-79.

[15] Tipograf originar din Râmnic [?], care a activat la Blaj în intervalul 1756-1762, vezi Eva Mârza, ***op. cit.***, p. 91.

[16] Nr. inv. 7199; ***BRV***, II, nr. 334, p. 161.

[17] Posibil fiu al tipografului Atanasie Popa şi frate al tipografului Mihai Atanasievici. A activat la Râmnic în perioada 1746-1787, vezi Eva Mârza, ***op. cit.***, p. 26-30.

BDD-A30305 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:56 UTC)

despre acest personaj, cu atât mai mult cu cât însemnarea a fost redactată de el. Pe foaia albă dintre cele două părţi ale cărţii găsim o nouă însemnare manuscrisă: „*Această carte iaste […] din Huduc [Maioreşti] […] cumpărată […] Ioan a Hud[ucului]. Ucenicul întreabă pe dascălul său – Dascăle ce bine vei face ca să trăiesc pe lume? Dascălul răspunsă cu legea înţelepciunei şi puie în oala înţelegerii şi-l acoperi cu talajer înţelegerii şi te[-a] hrăni D[u]mnezeu. Popa Ioan Maer paroh [1]799*." Din nou îl întâlnim pe acelaşi preot Ioan Maer care se semna în 1806 pe exemplarul ***Liturghiei*** (Bucureşti, 1741), deci şi ***Octoihul*** a poposit, probabil, ceva mai târziu la Văleni, în jurul anului 1799, după ce iniţial a fost cumpărat pentru o altă parohie din zonă, poate chiar pentru cea din Idicel, unde îşi avea sediul protopopul Mihail în anul 1766.[18]

O ultimă tipăritură provenind din afara arcului carpatic este ***Psaltirea*** (Iaşi, 1766).[19] Volumul, care face parte din Colecţia Handrea, este incomplet, a păstrat paginile 55-68, 70-397, 400-418; legătura cărţii s-a pierdut în timp, iar starea de conservare este satisfăcătoare. Prin prisma însemnărilor manuscrise prezente pe filele cărţii, putem identifica prezenţa acesteia în satele româneşti de pe Valea Mureşului Superior în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Între paginile 88-94 se află următoarea însemnare, redactată cu litere chirilice: „*Această carte iaste a mea Grigore Şandru Paroh Also Ripa şi o am cumpărat pe un cuptoriu [?] în 23 decemvrie 1840. cine s-ar afla să o fure sau să o strămute să fie afurisit de mine şi de Sfânta Troiţă. 1840*." Alte două însemnări sunt prezente pe filele cărţii, la pagina 171: „*Hoc liberu,*" respectiv la pagina 368: „*Mai 20 1786;*" ambele însemnări sunt redactate cu litere latine, prima dintre ele fiind chiar în limba latină. Prin intermediul însemnării datate în preajma sărbătorii Crăciunului din anul 1840 aflăm numele preotului greco-catolic din Râpa de Jos (jud. Mureş), Grigore

[18] Beatrice Dobozi îl aminteşte pe protopopul Mihail în conscripţia din anul 1767, vezi Milandolina Beatrice Dobozi, ***Biserica şi şcoala românească pe Valea Mureşului Superior (secolul al XIX-lea)***, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2012, p. 138

[19] Nr. inv. 7201; ***BRV***, II, nr. 347, p. 171.

BDD-A30305 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:56 UTC)

Şandru, care a cumpărat această carte chiar în preajma uneia dintre cele mai importante sărbători creştine, aceea a Naşterii lui Iisus Hristos.[20]

În tipografia de la Blaj apărea, în anul 1766, ***Orologhionul***.[21] Cartea este în format mic, fiind răspândită în mediul greco-catolic din Transilvania; exemplarul aflat la muzeul reghinean este fragmentar, prezintă paginile 11-793, volumul a păstrat o parte a legăturii originale, pe lângă un cotor din piele păstrându-se şi cele două scoarţe de lemn care, probabil, la un moment dat, au fost îmbrăcate în piele şi ornamentate; se disting şi urmele unor încuietori. Starea generală de conservare a volumului este satisfăcătoare. În cuprinsul cărţii întâlnim o singură notă manuscrisă, la pagina 103, redactată cu litere chirilice: „*Grigore Precup*." Este vorba despre un fost proprietar al cărţii, numele Precup fiind des întâlnit în localităţile Maioreşti şi Morăreni de pe Valea Mureşului Superior, localităţi care de altfel se şi învecinează; Iustin Handrea, proprietarul iniţial al cărţii la mijlocul secolului al XX-lea, era originar din Maioreşti.

Catavasierele au fost unele dintre cele mai tipărite titluri de carte în cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, fapt ce reiese şi din ediţiile blăjene. După exemplarul aparţinând ediţiei din 1762, în colecţiile muzeului reghinean a ajuns şi un exemplar al ediţiei din 1769, ediţia a doua de la Blaj, după cum este specificat şi pe foaia de titlu a tipăriturii.[22] Din păcate, exemplarul este incomplet, păstrând paginile 42-435, iar din legătură s-a mai păstrat doar coperta spate realizată din lemn îmbrăcat în piele, decorată cu motive florale; prezintă urmele unor încuietori. Din punctul de vedere al stării de conservare, aceasta este satisfăcătoare. Pe interiorul copertei se află şi o însemnare manuscrisă redactată cu litere chirilice: „*Această carte ce să […] s-au cumpărat de la […] şi este a lui Precup Simion […] 1833*." Nota oferă

[20] Aceste date vin în completarea informaţiilor deja existente referitoare la viaţa religioasă din localitatea respectivă provenite prin intermediul însemnărilor de pe cărţile româneşti vechi existente la parohia din localitate, vezi şi Florin Bogdan, ***Carte şi societate în judeţul Mureş***, Sibiu, 2010, p. 35-47.

[21] Nr. inv. 7200; ***BRV***, II, nr. 346, p. 170-171; ***BRV***, IV, nr. 346, p. 251.

[22] Nr. inv. 7205; ***BRV***, II, nr. 364, p. 191; ***BRV***, IV, nr. 364, p. 351.

BDD-A30305 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:56 UTC)

numele unuia dintre posesorii cărţii, probabil cel care a cumpărat-o în anul 1833, proprietarul putând fi identificat ca locuitor al unuia dintre cele două sate, Maioreşti şi Morăreni, unde numele Precup este des întâlnit.

Tot din oficina tipografică blăjeană provine şi ***Acatistul*** (Blaj, 1774).[23] Ca şi în cazurile precedente, este vorba despre un exemplar incomplet, care a păstrat paginile 63-460, cu menţiunea că din paginile 63-72 s-a păstrat doar partea superioară. Legătura cărţii lipseşte, iar starea de conservare este slabă. Nu prezintă însemnări manuscrise.

Revenind la ***Catavasierele*** tipărite la Blaj, în Colecţia Handrea se regăsesc şi două exemplare aparţinând celei de-a treia ediţii, respectiv cea din 1777,[24] ambele fiind fragmentare. Primul exemplar, cel cu numărul de inventar 7203, păstrează paginile 13-112, 129-160, 163-204, 225-462 şi încă 2 file manuscrise la finalul volumului. Din legătura de altă dată a volumului menţionăm că s-a mai păstrat o copertă realizată din lemn îmbrăcat în piele, decorată cu linii şi motive florale. Starea de conservare a volumului este slabă. Cel de-al doilea exemplar, cu numărul de inventar 7204, prezintă paginile 95-450, din legătură nu s-a mai păstrat nimic. Starea de conservare a cărţii este slabă, fiind vizibile urme de ardere. Nici unul din cele două exemplare nu prezintă însemnări manuscrise.

În colecţia lui Iustin Handrea şi-a făcut loc şi un exemplar al ***Psaltirii*** (Blaj, 1780),[25] cartea fiind primită de acesta de la comunitatea din satul Nepos (jud. Bistriţa Năsăud) în semn de recunoştinţă, aşa cum reiese din însemnarea prezentă pe interiorul copertei. Cartea, fragmentară, prezintă paginile 5-465 şi încă 3 file nenumerotate, iar din legătură se mai păstrează doar coperta spate, realizată din scoarţă de lemn îmbrăcată în piele şi decorată cu linii întretăiate. Starea de conservare a cărţii este slabă, aceasta prezentând urmele unui atac de carii. Pe interiorul copertei, aşa cum am menţionat mai sus, se află şi două însemnări, una care menţionează proprietarul cărţii la un moment dat: „*Cartea colecţ[iei] d[omnului] prof[esor] Ioan*

[23] Nr. inv. 7202; ***BRV***, II, nr. 383, p. 203-204.
[24] Nr. inv. 7203, 7204; ***BRV***, II, nr. 404, p. 220.
[25] Nr. inv. 7206; ***BRV***, II, nr. 440, p. 269; ***BRV***, IV, nr. 440, p. 262.

BDD-A30305 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:56 UTC)

Popiţan. Cluj" şi o a doua însemnare referitoare la dăruirea cărţii de către comunitate lui Iustin Handrea: „*Din partea muzeului satului Nepos s-a donat această carte d[omnu]lui Iustin Handrea pentru munca depusă la alcătuirea muzeului din Nepos, jud[eţul] Năsăud drept recunoştinţă. Nepos la 30 august 1937.*" Putem afirma cu certitudine că Ioan Popiţan s-a aflat în posesia cărţii înainte ca aceasta să ajungă în posesia comunităţii din satul bistriţean Nepos, urmând ca, mai apoi, în 1937, aceasta să îi fie oferită lui Iustin Handrea. De altfel, este singura carte românească veche aflată în colecţiile Muzeului Etnografic din Reghin, provenind din Colecţia Handrea, despre care putem afirma că nu aparţine spaţiului Văii Mureşului Superior.

Prezenţa, într-un număr relativ mare, a credincioşilor greco-catolici în zona Văii Mureşului Superior este relevată şi de numărul mare de cărţi tipărite la Blaj, păstrate până în zilele noastre. Este şi cazul ***Molitvenicului*** (Blaj, 1784),[26] exemplar păstrat fragmentar, paginile 259-606 şi încă 4 pagini nenumerotate, fără legătură. Cartea, aflată într-o stare de conservare satisfăcătoare, nu prezintă nici un fel de mărturii manuscrise pe filele sale.

După Târgovişte, Bucureşti, Iaşi, Râmnic şi Blaj, ultimul centru tipografic în care s-a tipărit carte în perioada veche a tiparului românesc (1508-1830) şi care este reprezentat în colecţiile muzeului reghinean, cu denumirea de Colecţia Handrea, este Sibiul. Cărţile provenind din tipografia familiei Bart,[27] unde erau imprimate lucrări destinate confesiunii ortodoxe, sunt două exemplare ale ***Ceaslovului*** (Sibiu, 1805).[28] Primul exemplar, cel cu numărul de inventar 7209, este un volum incomplet, s-au păstrat paginile 7-192, 209-380. Legătura volumului este realizată din scoarţe de lemn îmbrăcate în piele, coperta faţă fiind decorată cu motive vegetale şi florale,

[26] Nr. inv. 7207; ***BRV***, II, nr. 475, p. 290-292; ***BRV***, IV, nr. 475, p. 264.

[27] Dinastie tipografică sibiană întemeiată de Johann I (Ioan) la sfârşitul secolului al XVII-lea, fiind urmat de către fiul său, Petru Bart (1745-1801) şi nepotul său Ioan Bart (1773-1832), care au extins afacerea familiei deschizând o tipografie şi la Cluj, care a funcţionat până în anul 1803; Eva Mârza, ***op. cit.***, p. 36-43.

[28] Nr. inv. 7209, 7210; ***BRV***, II, nr. 679, p. 455.

BDD-A30305 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:56 UTC)

având în centru o cruce, iar coperta spate nu este decorată; se pot observa şi urmele unor încuietori. Cartea nu prezintă însemnări manuscrise, starea generală de conservare fiind satisfăcătoare. Cel de-al doilea exemplar al ***Ceaslovului*** (Sibiu, 1805) este, de asemenea, fragmentar, păstrează paginile 3-256, 275-286 şi coperta faţă, realizată dintr-o scoarţă de lemn îmbrăcată în piele, decorată cu chenare din linii cu motive florale în interior; starea de conservare este satisfăcătoare. Deşi nici unul dintre cele două exemplare nu prezintă însemnări manuscrise, nu excludem posibilitatea ca acestea să provină, ca şi majoritatea cărţilor româneşti vechi din colecţia lui Iustin Handrea, din acelaşi areal al Văii Mureşului Superior, respectiv al satelor Văleni, Maioreşti, Morăreni, Ruşii Munţi.

Din tipografia blăjeană provin şi ultimele trei cărţi din Colecţia Handrea (din punct de vedere cronologic). În anul 1808 era imprimat ***Polustavul***,[29] exemplarul ajuns în colecţiile muzeului reghinean fiind fragmentar, a păstrat doar paginile 19-104, 109-186, fără legătură. Volumul se află într-o stare de conservare satisfăcătoare, iar la pagina 23 prezintă un ex-libris manuscris, un însemn de proprietate redactat cu litere latine: „*Zaharie Precup*."

Un an mai târziu, episcopul greco-catolic Ioan Bob tipărea lucrarea ***Forma clerului şi a păstorului bun*** (Blaj, 1809).[30] Lucrarea este compusă din mai multe părţi, exemplarul de la Reghin păstrând următoarele: partea a II-a, paginile 85-90; partea a III-a, paginile 69-74; partea a IV-a, paginile 75-164; partea a V-a, paginile 1-2, 11, 63-92; partea a VI-a, paginile 93-156; partea a VII-a, paginile 1-80. Cartea nu a mai păstrat nici un element al legăturii şi nu prezintă însemnări manuscrise.

Ultima carte, din punct de vedere cronologic, din colecţia Muzeului Etnografic din Reghin, care face parte din Colecţia Handrea, este un

[29] Nr. inv. 7211; ***BRV***, II, nr. 747, p. 535; ***BRV***, IV, nr. 747, p. 283.
[30] Nr. inv. 7212; ***BRV***, III, nr. 756, p. 1.

BDD-A30305 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:56 UTC)

exemplar al ***Catehismului*** (Blaj, 1815).[31] Exemplarul, aflat într-o stare de conservare slabă, a mai păstrat o copertă din carton şi paginile 19-226, fiind lipsit de însemnări manuscrise.

Cele 23 de exemplare de carte românească veche intrate în colecţiile muzeului reghinean la sfârşitul anului 2012 vin să întregească Colecţia Handrea compusă din cele 209 obiecte achiziţionate în anul 1973.[32]

Din punct de vedere istoric, aceste exemplare sunt foarte importante, întrucât ele au calitatea de izvor istoric; prin intermediul însemnărilor manuscrise prezente pe filele lor, ele furnizează informaţii referitoare la istoria comunităţilor din satele Văii Mureşului Superior.

Nu în ultimul rând, volumele intrate în colecţiile muzeului din Reghin, alături de celelalte obiecte care provin din colecţia lui Iustin Handrea, pot constitui şi subiectul unei expoziţii temporare dedicate „părintelui" muzeografiei mureşene.

[31] Nr. inv. 7208; ***BRV***, III, nr. 871, p. 115-116. Mulţumim pe această cale doamnei Dr. Gabriela Mircea de la Muzeul Naţional al Unirii din Alba Iulia pentru ajutorul oferit la identificarea acestui volum!

[32] Vezi şi Florin Bogdan, ***Colecţiile Iustin Handrea din Muzeul Etnografic Reghin***, în Aurelia Diaconescu, ***op. cit.***, Tîrgu Mureş, 2013, p. 88-96.

BDD-A30305 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:56 UTC)